

รำลึกถึงในหลวงอานันท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวีศักดิ์ ญาณประทีป

คณะมนุษยศาสตร์

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขในช่วงระยะเวลาติดต่อกันนี้เอง ได้เกิดการปฏิวัติและกบฏหลายครั้งหลายครา โดยเฉพาะหลังจากการกบฏนองเลือดที่ทุ่งบางเขนแล้ว ก็มีการจับกุมนักโทษการเมืองมากมาย และนำไปคุมขังไว้ยังเกาะตะรุเตา ในที่สุดสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กษัตริย์ไทยพระองค์แรกซึ่งดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ได้ทรงยื่นใบลาออกจากราชบัลลังก์ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2477

เมื่อขาดพระมหากษัตริย์ราษฎรก็ว่าเหว่ พระมหากษัตริย์นั้นเปรียบได้ดังโคลงพระราชนิพนธ์บทหนึ่งในลิลิตนิทราชาคริต ว่า

“บารมีพระมากพัน	รำพัน
พระพิทักษ์ยุติธรรม	ด่องแท้
บริสุทธิ์จตุรงคตะวัน	ส่องโลก ไช้แยะ
หวยราษฎรรักบาทแม่	ยังด้วยบิตรงค์”

ฉะนั้นเมื่อพระมหากษัตริย์จากไป ราษฎรก็ขาดที่พึ่งโดยเฉพาะที่พึ่งทางใจ เพราะพระมหากษัตริย์นั้นเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนชาวไทยให้เกิดความอบอุ่นมาตั้งแต่สมัยบรรพกาล จึงอาจกล่าวได้ว่าฐานะของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยนั้น ต่ำถึงขีดสุดซึ่งจะเห็นได้จากแถลงการณ์ประณามพระราชวงศ์จักรีของคณะราษฎร และการฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ในคดีหมิ่นประมาท ด้วยเหตุนี้เองเจ้านายในพระราชวงศ์หลายพระองค์จึงต้องเสด็จลี้ภัยในต่างแดน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติแล้ว ประกอบกับพระองค์ไม่มีพระราชโอรสและพระราชธิดาที่จะสืบราชสันตติวงศ์เป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย คณะรัฐบาลและรัฐสภาจึงได้กราบบังคมทูลเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดล พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าพรมหิตลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ขึ้นครองราชสมบัติตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2477 ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล พระองค์ทรงราชสมภพเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2468 เมื่อขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีพระชนมายุเพียง 9 พรรษา ฉะนั้นจึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ บริหารราชการแผ่นดินแทน จนกว่าจะทรงบรรลุนิติภาวะ

การที่ต้องรับภาระเป็นพระเจ้าแผ่นดินเมื่อพระชนมายุเพียง 9 พรรษาเช่นนี้ นับเป็นความยากลำบากสุดจะพรรณนา เพราะในขณะนั้น ย่อมเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าเหตุการณ์บ้านเมืองไม่ปกติสุขนัก เศรษฐกิจ

ตกต่ำ และพระบรมวงศานุวงศ์ต่างเกรงภัยนานาประการ ภาวะของพระมหากษัตริย์นั้นเป็นภาวะที่หนักยิ่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัยดีว่า ภาวะของพระมหากษัตริย์นี้ยากลำบากเพียงใด ดังพระบรมราโชวาทที่ทรงพระราชทานแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมาร ความว่า

“3. อย่าถือว่าเกิดมามีบุญ ต้องถือว่าตัวเกิดมามีกรรมสำหรับจะเทียมแอกเทียมไถทำการที่หนัก การที่จะมีวาสนาต่อไปนั้นเป็นความทุกข์มิใช่ความสุข

4. การที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินมิใช่สำหรับมั่งมี มิใช่สำหรับคุมเหงคนเล่นตามใจชอบ มิใช่เกลียดไว้แล้วได้แก้เผ็ด มิใช่เป็นผู้สำหรับจะกินสบายนอนสบาย ถ้าจะปรารถนาเช่นนั้นแล้ว ก็มีสองทางคือ บวชทางหนึ่ง เป็นเศรษฐีทางหนึ่ง เป็นเจ้าแผ่นดินสำหรับแต่เป็นคนจนและเป็นคนที่อดกลั้นต่อสุขและทุกข์ อดกลั้นต่อความรักและความชังอันจะเกิดวิวัฒนาการในใจหรือมีผู้ยุยง เป็นผู้ปราศจากความเกียจคร้าน ผลที่จะได้นั้นมีแต่ชื่อเสียงปรากฏเมื่อเวลาตายแล้ว ว่าเป็นผู้รักษาวงศ์ตระกูลไว้ได้”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2477 แล้ว จึงได้เสด็จนิวัติสู่ประเทศไทยครั้งแรกในขณะทรงพระเยาว์เมื่อ พ.ศ. 2481 ครั้งนั้นนับเป็นวันที่ประชาชนชาวไทยได้ชื่นชมพระบรมมิ่งแห่งพระเจ้าอยู่หัวองค์ใหม่ พระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์

เป็นที่ประทับใจของชาวไทยทั้งมวล เนื่องจากพระองค์ทรงรับพระราชภารกิจยังทรงพระเยาว์อยู่นี้เอง จึงทำให้พระบรมวงศานุวงศ์และบุคคลทั่วไปรู้สึกท่วงโยในพระองค์เป็นอย่างยิ่ง สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงปรารภไว้ในลายพระหัตถ์ถึงหม่อมเจ้าหญิงจงจิตถนอม ดิศกุล เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2481 ว่า

“แต่พอรู้สึกยินดีปลื้มใจมากที่มีโอกาสสังเกตหลายอย่าง ส่วนพระองค์สมเด็จพระอานันทมหิดลนั้นพระกิริยาอัธยาศัยหรือถ้าว่าอีกอย่างหนึ่งคือพระอุปนิสัยดีมาก มีเค้าทรงสติปัญญาผิดเด็กสามัญและรู้จักวางพระองค์พอเหมาะแก่การเป็นเจ้าแผ่นดินที่ยังทรงพระเยาว์ ใคร ๆ ได้เข้าไปใกล้แล้วมีแต่ชอบและสรรเสริญกันทุกคนไม่เลือกว่าไทยหรือฝรั่ง แต่บุญญาภิหารเป็นข้อสำคัญอย่าง 1 ที่ได้พระชนนีอย่างพระชนนีศรีสังวาลย์ พ่อไม่เคยคาดคิดเลยว่าจะเป็นหญิงที่มีสติปัญญาสามารถ เพิ่งจะมาสังเกตคราวนี้ รู้จักวางพระองค์เหมาะดีทุกสถาน ใครคุ้นด้วยก็ต้องนับถือ ค่อยคลายห่วงสมเด็จพระอานันทมหิดล เพราะมีชนนีดีด้วย”

หลังจากนั้นพระองค์ได้เสด็จกลับประเทศสวิสเพื่อทรงศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในคณะนิติศาสตร์และการปกครอง เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จนิวัติคืนสู่ประเทศไทย เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2488 บัดนี้พระองค์ทรงบรรลุนิติภาวะแล้ว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ไม่ต้องมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกต่อไป พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจด้วยความอดทนและมีวิจรรณญาณ เสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรตามที่ต่าง ๆ

เจริญรอยตามพระปฐมราชวงศ์จักรีในทุกทาง ทรงพระเมตตาปราณี พสกนิกรทั่วหน้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชนิพนธ์พระราชกิจประจำวัน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดลไว้ดังนี้

“ตามปกติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมตื่น เวลาเช้า ระหว่าง 8.30 น. ถึง 9.00 น. นอกจากทรงมีพระราชกิจบางอย่าง เช่น เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกรมกองทหารหรือสถานที่อื่น ๆ ก็ตื่นบรรทม เวลาบ่ายหรือก่อนบ่าย

เมื่อสรงและแต่งพระองค์แล้ว เสด็จมายังห้องพระบรรทมสมเด็จพระอนุชา และสมเด็จพระราชชนนีก่อน แล้วจึงเสด็จเสวยเครื่องเช้าพร้อมกันที่มุขพระที่นั่งด้านหน้าเวลาราว 9.00 น. ถึง 9.30 น. บางวัน ทรงพระอักษร (อ่านหนังสือพิมพ์) ก่อนเสวย เสวยเสร็จแล้วทรงพระอักษรหรือตรัสเรื่องต่าง ๆ กับสมเด็จพระราชชนนี

เวลา 10.00 น. ถึง 10.30 น. ราชเลขานุการในพระองค์เฝ้า ถวายหนังสือราชการทุกวันอังคารและวันศุกร์ ถ้ามีงาน พระราชพิธีก็ เสด็จพระราชดำเนินตามกำหนด

เวลา 11.00 น. บางวันมีพระบรมวงศานุวงศ์ และผู้ทรงคุ้นเคย เข้าเฝ้าหรือเสด็จงานพระราชพิธี

ถ้าไม่มีการเฝ้า หรือพระราชกิจอื่นใด ก็มักจะทรงพระอักษร บางวันทรงรถยนต์ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง

เวลา 12.30 น. เสด็จลงเสวยพระกระยาหารกลางวันพร้อมด้วย สมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชา เสดวยเครื่องฝรั่งและไทย ส่วนเครื่องเสวยนั้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้ลดจำนวน โดยเฉพาะเครื่อง ฝรั่งซึ่งเคยตั้งเสวยมาก่อนลงเสียบ้าง ด้วยทรงพระราชดำริว่ามากเกินไป โปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ หรือผู้ที่ทรงคุ้นเคยร่วม โต๊ะเสวยด้วยในบางโอกาส บางวันเสด็จลงเสวยกลางวันอย่างปิกนิก ที่ ริมสระในสวนศิवालย์

ตามธรรมเนียมเสวยเสร็จภายในเวลาประมาณ 45 นาทีแล้วเสด็จจาก โต๊ะเสวย ทรงปราศรัยเรื่องราวต่าง ๆ กับผู้ที่มาร่วมโต๊ะเสวยต่อไป ถ้า ไม่มีผู้ใดเฝ้าก็ทรงพักผ่อน

เวลา 15.00 น. ทรงปฏิบัติพระราชกิจบ้าง

เวลา 16.00 น. เสดวยเครื่องว่างบนพระที่นั่งเป็นปกติ นอกจาก บางครั้งเสด็จลงเสวยที่ริมสระน้ำในสวนศิवालย์เสวยเครื่องว่างแล้วถ้าไม่มี งานพระราชพิธี หรือไม่ทรงมีพระราชกิจอื่นใด ก็เสด็จวังสระปทุมเฝ้า เยี่ยมสมเด็จพระอัยยิกาบ้าง เสด็จเยี่ยมพระประยูรญาติอื่นบ้าง มิฉะนั้น ก็เสด็จประพาสพระนคร ทอดพระเนตรพระอารามและสถานที่สำคัญ ต่าง ๆ ถ้าไม่เสด็จประพาสหรือมีพระราชกิจอื่นใด ก็มักจะเสด็จลงทรง สำราญพระราชอิริยาบถกับ สมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชา หรือทรงกีฬาบางอย่าง เพื่อเป็นการบำรุงพระราชอนามัย แล้วเสด็จขึ้น พักผ่อนเวลาประมาณ 18.00 น.

เวลา 19.00 น. เสด็จลงประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชา บางวันโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ทรงคุณเคยร่วมโต๊ะเสวยด้วย เสดวยเสร็จแล้วทรงปราศรัยเรื่องราวต่างๆ กับผู้มาร่วมโต๊ะเสวย ภายหลังเวลาเสวยแล้ว ทรงพระราชกิจเปลี่ยนแปลงเป็นวัน ฤกษ์ ดังนี้

บางวัน เสด็จทอดพระเนตรภาพยนตร์ ละคร หรือทรงฟังดนตรี ในโรงละครสวนศิवालัย

บางวัน เสด็จทรงรดพระที่นั่งประพาสพระนคร เป็นการโปรดเวทบางที่ทรงขับเอง

บางวัน เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วย สมเด็จพระอนุชาและมหาดเล็กภายในบริเวณพระบรมราชวัง

เมื่อเสร็จพระราชกิจแล้ว ทรงเปลี่ยนเครื่องแต่งพระองค์แล้ว เสด็จมาเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีก่อนบรรทม

เสด็จเข้าที่บรรทม ประมาณเวลา 22.30 น. เป็นปกติ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงเป็นที่รักและเป็นความหวังของคนไทย จิตใจของคนไทยที่หวาดเหวัหมองจากการสละราชบัลลังก์ของรัชกาลที่ 7 ก็กลับฟื้นคืนด้วยพระบารมีอันชุ่มฉ่ำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทุกคนคิดว่า เรามีกษัตริย์แผ่นดินสยามไม่เคยขาดกษัตริย์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงให้ความชื่นชมแก่ราษฎรได้ไม่นาน ความอาดูรก็เกิดขึ้นกับพสกนิกรของพระองค์อีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ ในวันที่ 5 มิถุนายน 2489

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและสมเด็จพระอนุชาได้เสด็จไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรที่บางเขน ทรงได้ถามทุกข์สุขของราษฎรและชานาในเรื่องความก้าวหน้าทางการเกษตร ทรงหว่านพืชไว้ ณ ที่นั้น เพื่อเป็นมงคล พระราชกิจสิ่งนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่ประทับใจทวยราษฎร์ เพราะ หลังจากนั้น จะไม่มีพระราชกิจเช่นนี้อีกแล้ว เพราะถึงวันที่ 9 มิถุนายน 2489 พ้าก็ผ่าลงกลางใจของชาวไทยทั้งชาติ นั่นคือ ข่าวสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คำแถลงการณ์ทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย มีดังนี้

ข่าวราชการ

ด้วยนับแต่วันที่ 2 มิถุนายน ศกนี้เป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เริ่มทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระนาภีไม่เป็นปกติและทรงเหน็ดเหนื่อย ไม่มีพระกำลัง แม้กระนั้นก็ตีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนราษฎรอันเป็นพระราชกิจของพระองค์ ครั้นต่อมาพระอาการเกี่ยวกับพระนาภีก็ยังไม่ทุเลา จึงต้องเสด็จประทับอยู่แต่บนพระที่นั่ง มิได้เสด็จออกงานตามหมายกำหนดการ ครั้นวันที่ 9 มิถุนายน ศกนี้ ตอนเช้าเวลา 6 นาฬิกา ได้เสวยพระโอสถ น้ำมันละหุ่ง แล้วเข้าห้องสรงซึ่งเป็นพระราชกิจประจำวัน แล้วเสด็จเข้าพระที่ ครั้นเวลาประมาณ 9 นาฬิกา มหาดเล็กห้องพระบรรทมได้ยินเสียงปืนบนพระที่นั่ง จึงรีบเข้าไปดูเห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมอยู่บนพระที่ มีโลหิตไหลเปื้อนพระองค์และสวรรคตเสียแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมจึงไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีให้ทรงทราบ แล้วเสด็จไปถวายบังคมพระบรมศพ

ต่อนั้นมาพระบรมวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ได้เข้าไป
กราบถวายบังคม และอธิษฐานคำวาทกับอธิษฐานการแพทย์ ได้ไป
ตรวจพระบรมศพและสอบสวน สันนิษฐานได้ว่า คงจะทรงจับเกล้าพระ
แสงขึ้นตามพระราชอัธยาศัยที่ทรงชอบ แล้วเกิดอุบัติเหตุขึ้น

สำนักพระราชวัง

วันที่ 9 มิถุนายน 2489

พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสู่สวรรคไปแล้ว
แต่คำถามในหัวใจของคนไทยทั้งมวลนั้นยังอยู่

□ □ □